

ԵՐԵՎԱՆԻ ԶԵՆԻՏ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի, Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлиς, Редакция „Мшакъ“,
համ. Tiflis, Rédaction „Mschakъ“.
Տ է լ է ֆ օ ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տոն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է տան լիզուով:

Յայտարարութիւններ համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպեկ.
Տ է լ է ֆ օ ն № 253.

Միայնակ յայտարարում ենք մեր խորին ու անկեղծ շնորհակալութիւնը այն անձանց, որոնք թէ՛ գրաւոր կերպով յայտնեցին մեզ իրանց ցուտակցութիւնը և թէ՛ անձամբ յարգեցին՝ առանձին թանգագին ամուսնու, իսկ վերջիններս բազմաթիւ հօր:

ԱՆՍԱՐՁԱՆ ՊԱՏՈՒԱԿԱՆԵԱՆՑԻ

Թաղումը, որ կայացաւ սկսած իրենից 30-ին 1904 թ. Շուշում:
Մեծաւ յարգանքով՝ կողակից՝ Նիկոլայի, որդի՝ Սարգիս և ութ դստերը
Աւագ. Պատուականանցի

ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նորից յիշեցնում ենք.— ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Բացառանքի կոնցերտը. Հայոց ներկայացուցիչները Բազում. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմի լուր. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ. ՆԵՐ:

ՆՈՐԻՑ ԹԵՃԵՏՆՈՒՄ ԵՆՔ

Չմեռը մօտենում է, իսկ լեռնային գիւղերում նա նոյն իսկ սկսվել է: Մեր գիւղացիները վերջացնում են իրանց այն բոլոր աշխատանքները, որոնք գրաւում են կատարվում և կամացկամաց քաշվում են դէպի իրանց տան ներքը, դէպի օդաները:

Գիւղացիները մի մասը կը գնայ պանդխտութեան, իսկ մեծագոյն մասը կը մնայ գիւղական շրջանում: Յերեկը, անկասկած, բաւական գործ կը գտնվի գիւղում, իսկ երեկոները և այն էլ երկար երեկոները պէտք է նուիրվեն անգործութեան կամ զանազան առեկտնեցիներին: Անա երբ պէտք է գիւղական գրագէտները մկեն իրանց օգտաւէտ գործունէութիւնը գիւղում և իրանց անգրագէտ հարկաներին օգնեն տեղեկանալու իրանց չիմացածի մասին գրեթէ և լրագիրներին:

Մարդիկ կը ցանկանային նոյն իսկ գարնան և ամառվան ամիսներում տեղեկութիւններ ունենալու դրսի աշխարհից, բայց նրանք անկարող են, որովհետեւ սաստիկ զբաղված են և ցերեկվայ աշխատանքից յոգնում են: Իսկ ձմեռը բոլորովին ուրիշ վիճակ է. գիւղացին ոչ միայն ժամանակ ունի գրեթէ հետ ծանօթանալու, այլ առհասարակ պահանջ ունի խոստով գրագէտներին, որոնք թուլացնէին ձմեռվայ երկար և տաղալի վերջերների ծանրութիւնը:

Փորձը ցոյց է տալիս, որ գիւղացիները մեծ հաճոյքով են ծանօթանում նորութիւններին հետ, մասնաւորապէս այնպիսի բաներին հետ, որոնք այս ու այն կերպով մի որ և է առնչութիւն ունեն նրանց կեանքին հետ:

Մենք մի քանի անգամ դարձրել ենք մեր գիւղական գրագէտներին ուշադրութիւնը գիւղական ընթերցասիրութեան զարգացման վրա: Մենք նորից շօշափում ենք նոյն խնդիրը՝ մի աւելորդ անգամ ևս յիշեցնելու նրա կարևորութիւնը:

Գիւղը պէտք է ընտելանայ կարդալու օգտաւէտ և նրա կեանքին յարմարեցրած գրքեր— գա կենսական մի մեծ պահանջ է: Եւ անհրաժեշտ է այդ պահանջին բաւարարութիւն տալ գոհացուցիչ կերպով:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՈՒԼ

Բժշկութիւնը գիւղերում... Մեր կեանքի ամենատարբեր, ամենահիմնական կողմերից մէկը և, եթէ կամենում էք, առանձին: Շատ վեճ է եղել այն մասին, թէ ինչու մեր գիւղական աշխարհում տանջվող մարդկութիւնը մատնված է սղգաւ ջանասէրների, «ֆալսիների», «լին-

դարների», «քալարների», «էթերների» և այլ հարկեր ու մի այսպիսի անուններ կրող դահլճների ստակալի խնամքին: Շատ վիճել են թէ ինչու բժշկները չը կան գիւղերում: Միևուրեք տեղեր բժշկներին, որ չեն գտնու գիւղերում, իսկ բժշկները մեղադրում էին գիւղացիներին հարկեր ու մի պատճառներով, որոնցից մէկն էլ, գուցէ ամենապիտանը, այն է թէ գիւղացի հիւանդը բժշկին չէ հաւատում, թէ նա բժշկ է եղած տեղում էլ գիտնում է իր հին դոկտերին, նրանցից է օգնութիւն խնդրում: Ընդէմ է սա. «Առողջապահիկ թերթի» վերջին համարում առաջադրւում— ուսանող պ. Դահլճանեան փոքր ինչ բարձրացնում է վարձարժեքը գիւղական և իրականութեան վրա: Պատկերը ցնցող է. Նա տեղի ունի 1904 թ. ամառը Շուշում գաւառի թաղավարը գիւղում, ուր յօդուածագիրը գնացել էր արձակուրդին:

Հարկանակեցները— պատմում է նա— գիւղում, որ եւ բժշկութիւն եւ սովորում, բայց չը գիտէին, որ ընտրած մասնագէտը առաջադրութիւնն է ուստի ունի իր ներքին հիւանդները օրից սկսած ինչ հանգստութիւն չէին տալին: Եւ նրանց հասկացնում էին, որ այդ իմ մասնագիտութիւնը չէ. բայց մի է լուրը: «Չը որ առաջադրութիւնը եւ բժշկութիւն է. վերջապէս չէ որ դու մեղանից լաւ կը հասկանաս. կարգաւորած, ուսում առած, երկիր տեսած մարդ ես, գիտնում ես սպիտակը դու ես իմանում»: Եւ շատերի հեղեղի նման թափուող արտասուքները ինչ բարձրացնում էին: Եւ կը ցանկանային իրարանջիւրի ցոյսին տեղի ու տեղը ձառ անել, բայց ինչ գէշերով Մի բան միայն, որ կարող էր հանգիստ խոցով առնել, դա այս կամ այն նախազգուշական խորհուրդն էր:

Գիւղացիները—ասում էին մեզ— չեն գիտնում բժշկին: Համեցէք ձեզ առաջադրութիւնը գործունէութիւնը ցանկացող լի գիւղում: Անա երկու երեք օրինակ նրա բժշկական— նախազգուշական աղջկութիւններին:

Առաջին հիւանդը, որին այցելեցի, մի տասն տարեկան փոքրիկ աղջիկ էր. նա ամբողջ ժամանակ գանգատւում էր փորից և մի բողբոջ հանգիստ չէր առնում: Նրան փափել էին մի սննդաւոր, գլխին հաւաքելով մի խուրձ կանաք և լաց ու շիւտանք սկսել: Իսկ քիչից «ճանու բժշկին» անունը վառապէս համարեց իրանց գործն էին տեսնում: Մէկը խորհուրդ էր տալին հիւանդին մէջքին սառն շուր անել, միւսը ընդհանրապէս տաք ջուր, մէկը պնդում էր, որ հիւանդին օդի խմացնեն, մի ուրիշը շիւտաբան ջուր, մի երբորդը խորհուրդ էր տալին տաքացնած աղիւնը կողքին դնել: Զորքովը ինչ որ նա տալուցիւն ուսեցնել և այլն: Իսկ փորը լիկը, ինչպէս գիւղացիք են արտայայտւում. «մի ձնու ծկուտում էք»: Նախ պէտք էր խմրուած կանաքի զուրա անել, որոնք մի կողմից սննդակի օդն էին փչեցնում, իսկ միւս կողմից իրանց լացով հիւանդին յուսահետեցնում:

Մի օր էլ բերում են մօտս մի 10—12 տարեկան տղայ. խնդր երեխայի կողքից երկու տարի առաջ մի ուռուցք է դրանում, որը հատուանալով սխում է թարախելալու: Եւ այդ վերջից այդ երկու տարվայ ընթացքում անընդհատ թարախ է վիճում: Փորը լիկը բոլորովին կմախք էր դառել, նկատելի էր, թէ ինչպէս նա կորացել ու ձուռել էր հիւանդը կողքի վրա: Եւ այդպիսի մի վէրք երկու տարի շարունակ տանջել է անմեղ զոհին, եթէ չը հաշուենք այն տանջանքները, որ երբեմնակի տղան զրպալած պատճառով է իր «նշարար» հարուածներով: Անմիջապէս խորհուրդ, ի հարկէ, Շուշի տանին էր բժշկին ցոյց տալու համար: Մի օր էլ երեկոյան հարեան բազում

լաց ու կոծի ձայն եւ լուռ. դուրս եւ գալիս և տեսնում, որ մի կին իր երեխաներով շրջապատել են իրանց տան միակ նիցուկին— եղանը, որը ուռած— պտուկած էր դեռ: Եւ անգագար բղբում էր: Մանաւանդ երեխաների հեկեկանքները սիրտ էին կրտառում: Փոքրիկ 10 տարեկան երեխան անգամ զգում էր, որ յանձին անկողնու կենդանու կորցնում է իր հօր տան գլխաւոր նիցուկներից մէկին և լալիս էին նրանք, ինչպէս կը լալին, եթէ տան անդամներից մէկը պակասեր:

Յօդուածագիրն ասում է թէ կարող է այսպիսի հարեւաւոր օրինակներ բերել: Ոչ միայն հարեւաւոր— հաւատացած ենք— այլ և հազարաւոր, մէկը միւսից աղու, մէկը միւսից բարձր աղաղակով խորին տգիտութեան, կատաղեալ անգինականութեան մասին: Եւ, ըստ երևոյթին, ոչ մի հնար չը կայ և չը պիտի լինի մեր դժբախտ ժողովուրդը այդ ողբալի դրութիւնից աղաղակու: Միւր կերտում ենք հիւանդանոցներ բաց կանեն այնտեղ, ուր թմրուկներ են հնչում նրանց փառաբանելու համար, ուր նրանց շատերը կարող են մատով ցոյց տալ իրեն բարեբաւի: Իսկ գիւղական խեղճ, անհասկացող, մութ ժողովուրդի մէջ ինչ բարեբաւութիւն, ինչ խնամք: Ուղի է այդպիսի բարեբաւութեան լուրջ խօսում: Եւ եթէ կայ մի թաղութիւն, որ փոքրիկ չլի, եթէ կարելի է յուսալ թէ գիտութիւնը մարդկութեան այդ խոր զաւակների ականջին մի մի կարող է իր ձայնը հասցնել, այդ այն է միայն, որ գիւղական աշխարհի խաղ անկիւններն էլ մտնում է բժշկական ժողովրդականացած գրականութիւնը: Մենք մեծ ուրախութեամբ ընդունեցինք յօդուածագիրը հետեւեալ տողները:

Համարձակ կերպով կարող եմ ասել, որ թաղավարում այն ընտանիքը, որը ստանում է «Առողջապահիկ» ազատված է ամեն տեսակ գիւղական բժշկութիւններից, ստորագրաւորութիւններից և այլն: Ընթերցողը պէտք է տեսնել, թէ որպիսի հետաքրքրութեամբ էին լուռ գիւղացիք «Առողջապահիկ» ի համարներից մէկում գետնադ լիւրերը, որը գիւղացու սրտին շատ մօտ է: Բժիշկ Աղաւաթեանի յօդուածը, համոզեցուցիչ էր, ուստի լուրերի հին համոզմունքների մէջ մի տեսակ տատանում էր նկատվում: Այդպէս յուսալ, որ կարճ ժամանակամիջոցում այդ խոր գիւղացիք միւս բոլոր անհիմն ստորագրաւորութիւնների վերաբերմամբ նոյնպէս կը զգուշանան:

Ժողովուրդը—ասում են— չէ հաւատում բժշկական գիտութեան, չէ կարող, ինչպէս և չէ գիտնում բժշկներին: Ծեծաբալի արդարացում: Իրանով ապացուցվում է միայն այն, որ անընդհանրութիւնը անկարողութիւնը, հասարակական ինստիտուտի բացակայութիւնը կարելի է ծածկել ողորմելի Քրիստոսի, դատարի սոփեանութիւնների տակ: Անողորմ ասում է և տեսնում է իր արածի առատ պըտուղները: Մի տարի առաջ միսից հրատարակվել «Առողջապահիկ թերթը» առանց թերաւարտութեան, առանց տատանումների, հաւատացած որ գործը կառուցանէ հետաքրքրութիւն, համակրութիւն: Բայց անկողնու երկրորդ տարվայ բաժանորդագրութիւնը, «Թերթի» խմբագրութիւնը վկայում է, որ նշանաւոր աղուութիւն է գտել ժողովուրդի մէջ: Մի նոր ապացոյց, որ աշխատողը կը գտնէ պարաստ հող, որ ամեն շարքի ծնողը ծուրութիւն ու անտարբերութիւն է:

«Մշակը» անցեալ տարի ողջունել է ժողովրդականացած գիտութեան այդ էփան, ամենքին մատչելի օրգանի հրատարակութիւնը: Միայն կը ցանկանային, որ «Առողջապահիկ թերթի» խմբագրութիւնը աշխատէ իր բազմակողմանի նիւթերի համար աւելի պարզ, ոչ մի մթութիւն և թերեմանութիւն չը ներկայացնող լիզու մշակել: Տարաբախտաբար, թերթի սրբագրութիւնը, մանաւանդ այս առաջին համարները, շատ անկատար է և դա շատ ցաւալի է մանաւանդ մի ժողովրդական հրատարակութեան մէջ, որի իւրաքանչիւր բառն ու տառը պիտի պարզ, անսխալ կարգաւորվի: «Թերթի» խմբագրութիւնը,

երբի չը կամենալով յիտ միայ իւրաքանչիւր հայ պարբերական հրատարակութեան սովորւթից, իր սեփական ուղղագրութիւնն է մտնում: Չը գիտենք ինչ փաս է տուել մեր յատու առողջապահական գիտութեան, և անա նա վաճառել է թերթից: Բանը այն տեղին է հասնում, որ գրվում է «վրա», «խօսեալ», ուրեմն և «խօսեալով»: Մի չաղ ապացոյց՝ որ ծայրայեղութիւնների աղգ ենք և սաստիկ սիրում ենք տակն ու վրա անել Մետրապիան տառերը, կարծելով թէ մեր ամեն մի պակասութեան, ամեն մի անկարգութեան պատճառը դրանք են: Չարմանքով կարգաւորել և «անբարեխաղ» բառը, որ պիտի նշանակէ «անբարեխաղ»:

ԲԱՅԱՎԱՆԵՐԻ ԿՈՆԿԵՐՏՈՐ

Կիրակի, հոկտեմբերի 10-ին, Թիֆլիսի արտիստական ընկերութեան դահլճնում տեղի ունեցաւ գրամոֆօնի կոնցերտ: Բնմի վրա գրված էին երկու գրամոֆօն, որոնք հանդէս բերին բազմաթիւ երգերի և երաժշտական նուագածութիւնների ընթերցանութիւններ: Կատարողները բացակայ էին, բայց ընդօրինակութիւնները գրամոֆօնի միջոցով ներկայացված էին: Կոնցերտ կազմողները նպատակ էին դրել ծանօթացնել հասարակութիւնը թէ լուսագոյն գրամոֆօնների հետ և թէ ցոյց տալ մի շարք թաղանթներ, որոնց վրա գծագրված են յայտնի երաժշտական կտորներ: Հասարակութիւնը հետաքրքրվել էր այդ կոնցերտով և 19րդ էր դահլճը: Շատ կային աշակերտներ:

Գրամոֆօնի կոնցերտը անկարող է գեղաբուսական մեծ բաւարարութիւն տալ, բայց գոհացնում է մարդու հետաքրքրութիւնը և զաղափար է տալիս երգիչների և երաժշտագէտների ընդունակութեան արտաքին արտայայտութիւնների մասին: Օրինակ՝ հասարակութիւնը հետաքրքրութիւն ունեցաւ բաւական նպատաւոր զաղափար կազմել երգչուհի Բարոնատի երգեցողութեան մասին, որի մէջ նկատելի են և ճաշակ, և ընթերցիւն, և ճայնի ոյժ ու մեծ ճկունութիւն: Հիմնադր էր երգչի Բարոնատի երգածը «Միլիւնան սափորի» օպերայից: Դայնի թարմութիւն և ոյժ, հմուտ արագախօսութիւն, արտայայտիչ առողջանութիւն և տոհմաբաւ մշակված երգեցողութիւն— ահա Բարոնատի խաղաղութեան կոնցերտները: Համեմատաբար աւելի աղօտ էր երգչի Տամարիայի ձայնի արտայայտութիւնը, բայց և այնպէս բաւականաչափ երկացին նրա ձայնի ընթերցիւնը, ճկունութիւնը և ոյժը: Հասարակութեան համար հետաքրքրական էր լսել տիկին Ֆիլիսիայի բաւական ուժեղ և ճկուն ձայնը ճաշակով մշակված և արտայայտիչ երգի հետ:

Մենք չենք խօսում այն բազմաթիւ երգիչների պատկանող երգերի մասին, որոնց հետ ծանօթ են թիֆլիցիները, ինչպէս, օրինակ, Ֆիլիսիայ, Շալիսիայ, Կամիլիայի և միւսները: Զուգահեռաբար Բարոնատի նուագածութեան ընթերցանութիւնը տպաւորութիւն չը թողցի: Իսկ Կարուստի նուագածութիւնը առաջ բերեց հիացմունք և ծափահարութիւններ:

Հայ արտիստները երգերից վերցրած էին Կոտանանի «Կուռնիլ» և Ամիլիանի «Լոնց, ամպերը եկան», վրացիներից— Կարգարեանով մի երգը:

Հասարակութիւնը հաւանց և կրկնել տուեց Գորիկի «Յատակում» պիեսի մէջ երգվող «Солнце выходит» երգը, որ երգել է Մակա Սիբոլ:

ՀԱՅՈՑ ՆԵՐԿԱՅՈՑՈՒՄՆԵՐԸ ԲԱՅԻՌՈՒՄ

(Նամակ Բաղուրից)

Ուրբաթ, հոկտեմբերի 8-ին, հայոց դրամատիկական խումբը ներկայացրեց Վալդիսիովի «Իրաւագուրի կիթը» հինգ արարուածով գրված, թարգմանութեամբ Լ. Մէլքե-Աղաւանդի: Տարաբաղաւար, այս անգամ ևս Բաղուրի

Անգլիա: Ազատամիտները պարազույս
Ասկիտը կէփէնում իր ընտրողների ժողովում մի
նոր ճառ ասել է, որը նուիրված է եղել քաղա-
քական ներքին դրուժեանքի և նոտորի խօսքերին
համաձայն, ունիւնիստ կառավարութեան դիր-
քին այնքան է խախտել ժողովրդական գրա-
նքի շոյլ ծախքերով, դասակարգային օրէնս-
դրութիւնով և կուսակցութեան բունձ գիր-
քով: Իմ քաջային բէփօմների առիթով, որ այլ
կառավարութիւնը չէր կարող երկար տևել: Նա
ստիպված կը լինի մօտ ապագայում լուծել
պարլամէնտը և նոր ընտրութիւններ նշանակել,
որոնք անուշտ կառավարութեան պարտու-

5—10